

Стивън Пинкър

**ПО-ДОБРИТЕ АНГЕЛИ НА НАШАТА ПРИРОДА
ЗАЩО НАСИЛИЕТО Е НАМАЛЯЛО**

София, 2015

Преводът е направен по изданието:

STEVEN PINKER

**THE BETTER ANGELS OF OUR NATURE:
WHY VIOLENCE HAS DECLINED**

First published in 2011 by Viking Penguin,
a member of Penguin Group (USA) Inc.

Всички права запазени. Нито една част от това издание не може да бъде възпроизвеждана под каквато и да било форма без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

Copyright © Steven Pinker, 2011

© Елена Филипова, превод, 2015
© Издателство „Изток-Запад“, 2015

ISBN 978-619-152-594-2

СТИВЪН ПИНКЪР

ПО-ДОБРИТЕ АНГЕЛИ НА НАШАТА ПРИРОДА ЗАЩО НАСИЛИЕТО Е НАМАЛЯЛО

Превод от английски
Елена Филипова

Каква химера е човекът? Каква новост, каква уродливост, какъв хаос, какъв обект на противоречия, какво чудо! Съдник за всичко, невзрачен земен червей; хранилище на истина, тресавище на несигурност и заблуждение; гордост и измет на вселената.^A

Блез Паскал

^A Блез Паскал, „Писма до един провинциал. Мисли“, изд. „Захарий Стоянов“, УИ „Климент Охридски“, 2005. Прев. Лидия Сталева, Анна Сталева. (Всички бележки под линия са на преводача.)

Съдържание

Предговор	7
Първа глава	
Чужда страна.....	19
Втора глава	
Омиротворителният процес	58
Трета глава	
Цивилизоваващият процес	95
Четвърта глава	
Хуманитарната революция	188
Пета глава	
Дългият мир	269
Шеста глава	
Новият мир	411
Седма глава	
Революциите на правата	523
Осма глава	
Вътрешните демони	664
Девета глава	
По-добрите ангели.....	786
Десета глава	
На ангелски криле.....	922
Бележки	956
Показалец.....	1015

*На
Ева, Карл и Ерик
Джак и Дейвид
Яел и Даниел
и света, който те ще наследят*

ПРЕДГОВОР

ТАЗИ КНИГА Е ЗА НАВЯРНО НАЙ-ВАЖНОТО НЕЩО, СЛУЧВАЛО СЕ НЯКОГА в човешката история. Вярвате или не – а знам, че повечето хора не вярват, – насилието е намалявало в течение на дълги периоди от време и днес ние живеем в може би най-мирната епоха, откакто съществува нашият вид. Това намаляване, разбира се, не е протекло гладко, то не е свело насилието до нула и няма гаранция, че ще продължи. Но то е неоспоримо явление, видимо в машаб от хилядолетия до години, от воденето на войни до шамаросването на децата.

Нито една страна на живота не е останала незасегната от това отдръпване от насилието. Всекидневното съществуване е много по-различно, ако вечно трябва да сте нашрек да не бъдете отвлечени, изнасилени или убити, и е трудно да се развиват изящни изкуства, ученост или търговия, ако институциите, които ги поддържат, биват оплячкосвани и опожарявани също толкова бързо, колкото са създавани.

Историческата траектория на насилието засяга не само начина, по който се живее, но и начина, по който се осмисля животът. Кое би могло да има по-фундаментално значение за нашето разбиране за смисъл и цел, ако не концепцията за това дали усилията на човешкия род в дългия ход навремето са ни довели до по-добро или по-лошо? Как в частност да осмислим *модерността* – подкопаването на семейството, рода, традицията и религията от силите на индивидуализма, космополитизма, разума и науката? Много зависи от това как разбираме наследството на този преход – дали виждаме нашия свят като някакъв кошмар от престъпност, тероризъм, геноцид и война, или като период, който, по стандартите на историята, е благословен с не-бивало ниво на мирно съжителство.

Въпросът дали аритметичният знак на тенденциите в насилието е положителен, или отрицателен има отношение и към представата ни за човешката природа. Макар теориите за човешката природа, из-

хождащи от биологията, често да са свързвани с фаталистично отношение към насилието, а теорията, че умът е чиста плоча да е свързана с прогреса, според мен нещата стоят точно обратното. Как следва да разбираме живота в естественото състояние от времената, когато е възникнал нашият вид и историческите процеси са започнали своя ход? Възгледът, че насилието се е увеличило, внушава, че светът, който сме създали, ни е покварил – може би необратимо. Възгледът, че то е намаляло внушава, че сме започнали доста зле и че изобретенията на цивилизацията са ни придвижили в по-благородна посока, в която можем да се надяваме и да продължим.

Тази книга е огромна, но това е неизбежно. Най-напред трябва да ви убедя, че насилието наистина е намалявало в хода на историята, като съм наясно, че самата идея буди скептицизъм, недоверие, а понякога и гняв. Нашите познавателни способности ни предразполагат към мисълта, че живеем във времена на насилие, особено когато това се подклажда и от медиите, следващи повелята: „Новините с кърви са първи.“ Човешкият ум е склонен да преценява вероятността за едно събитие според лекотата, с която си припомня съответните примери, а сцените с кланета е по-вероятно да бъдат излъчени в домовете ни и да се запечатат в паметта ни, отколкото кадрите с хора, починали от старост.¹ Колкото и малък да е процентът случаи на насилиствена смърт, в абсолютни стойности броят им винаги ще е достатъчен, за да запълни вечерните новини, така че впечатленията на хората за насилието ще губят връзка с действителното съотношение.

Усещането ни за опасност се изкривява и от моралната ни психология. Никой досега не е набрал активисти за някаква кауза, обявявайки, че нещата вървят към по-добро, а носителите на добри новини често биват съветвани да си държат устата затворена, за да не подведат хората да изпаднат в самодоволство. Освен това една голяма част от интелектуалната ни култура проявява неохота да признае, че в цивилизацията, модерността и западното общество може да има нещо добро. Но навсякън главната причина за нашата илюзия за вечно обсаждашото ни насилие се дължи на една от силите, довели до намаляването на насилието на първо място. Спадът на насилиническото поведение е вървял успоредно със спада в нагласите, които толерират или възхваляват насилието, като често пъти нагласите са били водещото. Според стандартите на човешката история с нейните масови зверства смъртоносната инжекция за един убиец в Тексас или някое и друго престъпление от омраза, при което представител на етническо малцинство е тормозен от хулигани, са доста невинна ра-

бота. От съвременна гледна точка обаче ние ги разглеждаме като знак колко ниско можем да паднем в поведението си, а не колко високо са се издигнали стандартите ни.

Въпреки тези предубеждения, аз ще трябва да ви убедя с помощта на числа, които ще събера старательно от различни бази данни и ще представя в графичен вид. При всеки пример ще обяснявам откъде идват числата и ще направя всичко по силите си да разясня как те се вписват в картината. Задачата, която съм си поставил за цел да изясня, е намалението на насилието в най-различни мащаби – в семейството, в квартала, между племената и другите въоръжени фракции и между големите нации и държави. Ако историята на насилието при всяка степен на резолюция имаше своя идиосинкритична траектория, всяка от тях щеше да изисква отделна книга. Но за мое нееднократно удивление, от гледна точка на настоящето глобалните тенденции при почти всички тях сочат надолу. Така че се налага описание на различните тенденции да бъде затворено между само две корици и да се потърси общото в това кога, как и защо са се случили те.

Твърде много видове насилие, както се надявам да ви убедя, са се придвижили в една и съща посока, за да бъде всичко това просто съвпадение – и този факт се нуждае от обяснение. Много естествено е историята на насилието да бъде представяна като морална сага – героична борба на справедливостта срещу злото, – но това не е моята изходна точка. Моят подход е научен в широкия смисъл, тоест като търсene на обяснения защо се случват нещата. Може да открием, че определен вид напредък в омиротворяването е бил осъществен от моралните предприемачи и техните движения. Но може и да открием, че обяснението е по-прозаично, като например някаква промяна в технологиите, управлението, търговията или познанието. Не бива да разбираме намалението на насилието и като някаква неудържима прогресивна сила, която ни води към крайната точка на съвършения мир. То представлява съвкупност от статистически тенденции в поведението на групи хора през различните епохи и като такава изисква обяснение в рамките на психологията и историята – как човешкият ум се справя с променящите се обстоятелства.

Голяма част от тази книга ще изследва психологията на насилието и ненасилието. Теорията на ума, на която ще се позовавам, е синтез на когнитивната наука, афективната и когнитивната невронаука, социалната и еволюционната психология и други науки за човешката природа, които съм изследвал в книгите си „Как работи умът“, „Чистата плоча“ и „Материалът на мисълта“. Според това разбиране

умът е сложна система от познавателни и емоционални способности, осъществявани в мозъка, които дължат базовата си организация на процесите на еволюцията. Някои от тези способности ни предразполагат към различни видове насилие. Други – „по-добрите ангели на нашата природа“, по думите на Ейбрахам Линкълн – ни предразполагат към сътрудничество и мир. Начинът да бъде обяснен спадът в насилието е като се потърсят и установят онези промени в културната и материалната ни среда, които са дали надмоющие на миролюбивите ни мотиви.

Най-накрая трябва да покажа как нашата история е впрегнала в действие психологията ни. Всичко в човешките дела е свързано с всичко друго и това важи особено за насилието. Навсякъде из времето и пространството по-мирните общества обикновено са и по-богати, по-здрави, по-образовани и по-добре управлявани, повече уважават жените си и е по-вероятно да се занимават с търговия. Не е лесно да се прецени коя от тези щастливи черти е завъртяла добродетелния кръг и коя просто се е присламчила към него; изкушаващо е човек да се примери с неудовлетворителните кръгови обяснения, като например че насилието е намаляло, защото културата е станала по-малко насилиническа. Социалните учени правят разлика между „ендогенни“ променливи – намиращи се вътре в системата, където може да бъдат повлияни от същото онова явление, което се опитват да обяснят – и „екзогенни“ променливи – такива, които биват задействани от външни сили. Екзогенните сили могат да произхождат от практическата сфера, да бъдат примерно някакви промени в технологиите, демографията и механизмите на търговия и управление. Но те могат да произхождат и от интелектуалната сфера, например когато възникват нови идеи, които се разпространяват и заживяват свой живот. Най-удовлетворителното обяснение на някаква историческа промяна е онова, което посочва екзогенен задействащ фактор. Доколкото го позволяват данните, аз ще се опитам да открия екзогенните сили, които са впрягали в действие умствените ни способности по различни начини през различните времена, и следователно би могло да се каже, че са обусловили спада в насилието.

Разсъжденията, които се опитват да отдават дължимото на тези въпроси, имат за резултат една обемиста книга – толкова обемиста, че няма да издам интригата, ако направя тук един преглед на основните ѝ изводи. „По-добрите ангели на нашата природа“ е разказ за шест тенденции, пет вътрешни демони, четири по-добри ангели и пет исторически сили.